

فضیلت در رابطه زناشویی: ساخت و اعتباریابی مقیاس فضیلت‌های زناشویی

سیده فاطمه موسوی^۱، غلامرضا دهشیری^۲

Virtue in marital relationship: Construct and validate the Marital Virtues Scale

Seyyedeh Fatemeh Mousavi¹, Gholamreza Dehshiri²

چکیده

زمینه: تأکید روزافزون بر پیوند اخلاق و روانشناسی به‌ویژه در بستر تعاملات زناشویی موجب شده تا محقق بر این مساله تمرکز کند که آیا می‌توان به کمی‌سازی مفاهیم سازه‌های اخلاقی پرداخت؟ **هدف:** مطالعه حاضر با هدف سنجش فضیلت‌های زناشویی و ساخت و اعتباریابی مقیاسی برای ارزیابی آن در خانواده‌های ایرانی انجام شده است. **روش:** این پژوهش از نوع توصیفی - همبستگی و تحلیل عاملی بود. روش نمونه‌گیری از نوع در دسترس است که در چند مرحله پیمایشی بر روی ۳۰۲ زن و مرد متأهل، اجرای مقدماتی بر روی ۱۰۰ زن و مرد متأهل، و اجرای نهایی بر روی ۲۹۸ نفر از مناطق پنج‌گانه شهر تهران اجرا شد. شرکت کنندگان مقیاس سنجش رابطه هندریک (۱۹۸۸)، مقیاس شادکامی آکسفورد - فرم کوتاه هیلز و آرگایل (۲۰۰۲)، مقیاس بهزیستی سازمان بهداشت جهانی بلوم و همکاران (۲۰۱۲)، مقیاس دلزدگی زناشویی پاینز (۱۹۹۶) و مقیاس محقق‌ساخته فضیلت‌های زناشویی (۱۳۹۶) را تکمیل کردند. **یافته‌ها:** نتایج نشان داد چهار عامل شامل سخاوت، بردباری، حریم‌داشت و تدبیر جمعاً ۵۰ درصد از واریانس را تبیین کردند. قابلیت اعتماد هر کدام از این فاکتورها به ترتیب ۰/۸۵، ۰/۷۰، ۰/۷۰ و ۰/۶۹ بود. نتایج همچنین نشان داد مقیاس فضیلت‌های زناشویی درستی همگرایی مناسبی با سازه‌های شادکامی، رواندردستی و رضایت زناشویی درستی و اگرایی مطلوبی با دلزدگی زناشویی دارد ($p < 0/01$). نتایج همچنین نشان داد زنان و مردان در فضیلت‌های سخاوت و بردباری تفاوت معناداری با یکدیگر داشتند. **نتیجه‌گیری:** این مقیاس از درستی و قابلیت اعتماد خوبی برای برنامه‌های مشاوره‌ای، بالینی برای زوج‌ها برخوردار است. **واژه کلیدها:** فضیلت زناشویی، اعتباریابی، تحلیل عاملی

Background: The increasing emphasis on the link between ethics and psychology, in the context of marital interactions, has led researcher of this field to concentrate on quantifying ethical constructs. **Aims:** The current study aimed to assess martial virtues and construct and validate a scale to evaluate these virtues in Iranian families. **Method:** The present research was a descriptive-correlational and factor analysis design. The sampling method was convenient which was performed in a number of survey stages on 302 married men and women, pilot implementation on 100 married men and women, and the final implementation on 298 people from five regions of the city of Tehran. Participants completed Hendrick relationship assessment scale (1988), Hills & Argyle (2002) oxford happiness scale-short form, Blom and et al WHO psychological well-being scale (2012), Pines marital burnout scale (1996), and the researcher-made marital virtue scale (2017). **Results:** Results showed that four factors including generosity, tolerance, guarding privacy, and tactics together explained 50% of the total variance. The reliability of each of these factors were 0/85, 0/70, 0/70 and 0/69, respectively. Also, results showed that the scale of marital virtues had an appropriate convergent validity with the constructs of happiness, well-being, and marital satisfaction as well as a favorable divergent validity with marital burnout ($p < 0/01$). Results also showed that women and men had significant differences regarding the virtues of generosity and tolerance. **Conclusions:** this scale had an appropriate reliability and validity for use in clinical-counseling and research programs on the couple. **Key words:** Marital virtue, Validation, Factor analysis.

Corresponding Author: f.mousavi@alzahra.ac.ir

۱. دانشیار، گروه روانشناسی، پژوهشکده زنان، دانشگاه الزهراء (س)، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

1. Associate Professor, Department of Psychology, Women Research Center, Alzahra University, Tehran, Iran (corresponding Author)

۲. دانشیار، گروه روانشناسی، دانشگاه الزهراء (س)، تهران، ایران

2. Associate Professor, Department of Psychology, Alzahra University, Tehran, Iran

پذیرش نهایی: ۹۷/۱۱/۲۷

دریافت: ۹۷/۱۰/۱۲

مقدمه

عمیق در مورد کاربرد این دانش (کرامر^{۱۱}، ۲۰۰۰) و یا به عبارتی «قضاوت و مشاوره خوب در مورد مسائل مهم، اما نامشخص زندگی» است (بالتس و اسمیت^{۱۲}، ۱۹۹۰). پوتنام^{۱۳} (۱۹۹۷) شجاعت را به سه قسم شجاعت فیزیکی^{۱۴} (غلبه بر ترس از آسیب فیزیکی برای نجات خود یا دیگران)، شجاعت اخلاقی^{۱۵} (حفظ تمامیت هنگام مواجهه با خطر از دست دادن دوستان، شغل، حریم خصوصی و یا آبرو) و شجاعت روانی^{۱۶} (مقابله با یک بیماری ناتوان کننده و یا موقعیت مخرب) تقسیم می کند. عدالت نیز به معنای توزیع پاداش ها بر اساس شایستگی (والستر، والستر و برشید^{۱۷}، ۱۹۷۸) و دربرگیرنده مفهوم برابری و یا نیاز هنگامی که تصمیمات مبتنی بر انصاف تعریف شده و اعتدال دربرگیرنده نوعی خویشن داری^{۱۸} قلمداد می شود (پترسون و سلیگمن، ۲۰۰۴).

مفهوم فضیلت در روابط زناشویی با آثار اخیر در روانشناسی مثبت گرا ارتباط پیدا می کند (سلیگمن و سیکزتمهالی^{۱۹}، ۲۰۰۰). این محققان در سطوح فردی مطالعه صفاتی چون شجاعت، ظرفیت دوست داشتن، بخشودگی و در سطح جمعی بر فضیلت های مدنی چون میانه روی و مسئولیت پذیری تأکید می کنند. چارچوب فضیلت ها در رابطه زناشویی توسط فائورز (۱۹۹۸) پایه ریزی شده و توسط ها کینز، بلنچارد، فاست و جنگینز^{۲۰} (۲۰۰۷) عملیاتی گردیده است. هاوکینز و همکاران (۲۰۰۷) با ارائه مدلی از فضیلت های زناشویی بر سازه هایی چون وفاداری، انصاف و فداکاری برای کیفیت ازدواج تأکید نموده اند، از این رو، طبق نظر فائورز (۲۰۰۰) ازدواج به عنوان رابطه ای دربرگیرنده رواندرستی شخصی دیگر به واسطه فضیلت هایی چون دوستی، سخاوت، عدالت و وفاداری پرورش می یابد. فائورز (۲۰۰۱) فضیلت هایی چون شجاعت و اعتماد، صداقت، مهربانی و بخشودگی بخشی از صمیمیت زناشویی است که به خودافشاگری، اعتماد و فرآیندهای دیگر صمیمیت بین زوجین کمک کرده و نقش مهمی در کاهش تعارضات زناشویی دارد

فضیلت ها به عنوان صفات پایدار مثبت شخصیتی از ویژگی اصلاحی برخوردارند و در شرایط بحرانی، موجب کاهش یا خنثی نمودن تأثیرات سوءموقعیت بر فرد می شود (پترسون و سلیگمن^۱، ۲۰۰۴)، فائورز^۲ (۲۰۰۵) فضیلت را به عنوان «شکلی از کمال» تعریف می کند که به فرد اجازه می دهد تا در هر یک از فعالیت های روزانه خود سرانجام ارزشمندی را دنبال کند. واژه فضیلت^۳ از ریشه فضل به معنی برتری، برگرفته از مفهوم یونانی آرته^۴ بوده، شامل هرگونه فرآیند روانشناختی است که به طور ثابت فرد را قادر می کند به گونه ای فکر و عمل کند که مزایای آن برای خود و جامعه حاصل شود (مک کالوف و اسنایدر^۵، ۲۰۰۰). این مفهوم نشأت گرفته از دیدگاه های افلاطون و ارسطو در تأکید بر زندگی معطوف به رواندرستی، جستجوی معنا و عمل کمال گرایانه است و به کمالات و ویژگی های برجسته انسانی اشاره می کند. در نظریه فضیلت گرایی اخلاق اسلامی نیز، پسندیده بودن و ارزشمندی یک رفتار به ویژگی اصلی و صفات بنیادین برگرفته از منش انجام دهنده کار برمی گردد. در دیدگاه فارابی، فضائل در دودسته فضائل شخصی چون: عقل و خرد^۶، هوش و ذکاوت، ظرافت و درک عالی و فضیلت های اجتماعی چون شجاعت^۷، عدالت^۸، اعتدال^۹ و سخاوت^{۱۰} جای می گیرند، این مسکویه فضیلت ها را بر چهار قسم حکمت، عفت (خویشن داری)، شجاعت و عدالت دانسته، برای هر فضیلت فروعی قائل است (بهشتی، ابوجعفری و فقیهی، ۱۳۷۹).

پترسون و سلیگمن (۲۰۰۴) با هدف سنجش فضیلت به طور کلی، با مروری بر آیین های کنفوسیوس و تائوئیسم در چین، آیین بودایی و هندو در جنوب آسیا، یونان باستان، یهودی، مسیحیت و اسلام پرداخته و به چند فضیلت عمده و ۲۴ صفت مثبت شخصیتی مبتنی بر این فضیلت ها دست یافتند. خرد و حکمت، دربرگیرنده وسعت و عمق استثنایی دانش در مورد شرایط زندگی و امور انسانی و قضاوت

11. Kramer

12. Baltes & Smith

13. Putnam

14. Physical Courage

15. Moral Courage

16. Psychological Courage

17. Walster, Walster & Bersheid

18. Self-restraint

19. Seligman & Csikszentmihalyi

20. Hawkins, Blanchard, Fawcett & Jenkins

1. Peterson & Seligman

2. Fowers

3. Virtue

4. Arete

5. Snyder & McCullough

6. Wisdom

7. Courage

8. Justice

9. Temperance

10. Generosity

به ۵ طبقه از فضیلت‌ها شامل خرد و دانش (خلاصیت، کنجکاوی، قضاوت، عشق به یادگیری، مال‌اندیشی)؛ شجاعت (دلیری، پشتکار، صداقت)؛ انسانیت (عشق، محبت، هوش اجتماعی)؛ عدالت (کار گروهی، انصاف، رهبری)؛ اعتدال (بخشودگی، فروتنی، تدبیر، خودنظم جویی)؛ و تعالی (قدردانی از زیبایی و کمال، قدردانی، امید، طنز و معنویت) دست یافتند. در پرسشنامه ارزش‌های^۱ شوارتز و بوهنک (۲۰۰۴) ارزش‌هایی چون قدرت، پیشرفت، لذت، چالش و تحریک، خود رهبری، جهانی‌گرایی و عدالت، خیرخواهی، سنت، سازش و امنیت ارزیابی شد.

بسیاری از محققان در خصوص ارزیابی مؤلفه‌های قوی زناشویی چون بخشودگی زناشویی (پولارد، آندرسون، آندرسون و جنینگس^{۱۱}، ۱۹۸۸؛ سیف و بهاری، ۱۳۸۰)، تعهد زناشویی (ژزبلت، مارتر و آگنیو، ۱۹۹۸؛ استنلی، ترانت، مک‌کین و براین^{۱۲}، ۱۹۹۵) مقیاس‌هایی ساخته‌اند. تعداد بسیار محدودی از این مقیاس‌های خودگزارشی به ارزیابی همه فضیلت‌های زناشویی می‌پردازند. برای نمونه، نیم‌رخ فضیلت‌های زناشویی^{۱۳} هاکیتر و همکاران (۲۰۰۷) شامل دو خرده مقیاس سخاوت (۷ گویه) (اشتیاق فرد برای از خود گذشتن به نفع همسر در بر گیرنده بخشودگی، پذیرش و قدردانی) و دیگر محوری (۶ گویه) (توانایی شخص برای منصف‌بودن و درک و فداکاری برای رابطه) است. با این حال، دو خرده مقیاس همه فضیلت‌های زناشویی را در بر نمی‌گیرد. فوست و همکاران (۲۰۱۳) نیز در پژوهشی با هدف ارزیابی فضیلت‌های زناشویی در برنامه آموزش زناشویی و درمان زناشویی، با ارائه نیم‌رخ از فضیلت‌های زناشویی به ارزیابی مقیاس طراحی شده در روابط زناشویی پرداخته، با تحلیل عاملی اکتشافی و تأییدی، نشان دادند که نیم‌رخ ۱۵ گویه‌ای، مقیاسی کارآمد و قابل اعتماد برای اندازه‌گیری هر دو فضیلت ویژه و کلی زناشویی است و قابل کاربرد در برنامه‌های آموزش زناشویی و درمان زناشویی است. در پژوهش‌های داخلی خجسته مهر، رضایی و سودانی (۱۳۹۴) با ساخت پرسشنامه مقدماتی مربوط به تکالیف زوجین و استخراج از متون اسلامی، یک مقیاس ۴۶ ماده‌ای ویژه

(استیونس^۱، ۲۰۰۵؛ مرادی، یزدانبخش و بساطی، ۱۳۹۵). در مطالعه جفریز^۲ (۲۰۰۰) احتیاط^۳، اعتدال، ثبات^۴، انصاف و نیکوکاری^۵ پنج فضیلت دخیل در عشق کریمانه بین زوجین شناخته شده است.

فضیلت‌ها و سازمان سلسله‌مراتبی آنها بستگی به روش زندگی فرد در فرهنگ دارد. این روش زندگی است که می‌تواند محتوایی را برای فضیلت تأمین کند. پیشینه ساخت ابزارهایی برای سنجش نقاط قوت شخصیتی برگرفته از فضیلت، به مطالعات روانشناسی مثبت‌گرا برمی‌گردد. مطالعه فضیلت‌ها در زمینه تعاملات زوجین قدمت چندانی ندارد. به دلیل حجم زیادی از مطالعاتی که بر اهمیت ارتباطات زناشویی تاکنون صورت گرفته است، این سؤال اساسی پیش می‌آید که آیا شاخص‌هایی از کیفیت زناشویی وجود دارد که در کنار تأکید بر رفتارها و مهارت‌های لازم برای زناشویی رضایت بخش، بر ویژگی‌های پایدار همسران تأکید نموده و از ظرفیت غنی سازی برای روابط مستمر و پویا در روابط برخوردار باشد (فوست، فوست، هاکیتر و یورگاسون^۶، ۲۰۱۳)، شاخص‌های پایدار اخلاقی که در کاهش تعارضات زناشویی نقش عمده ایفا می‌کنند (سامانی، ۱۳۸۶). فائورز معتقد است ارزیابی‌های زناشویی می‌تواند با برجسته کردن نقاط قوت همسران و مشخص کردن نقاط بهبود، فرصت گسترش اهداف مشترک را برای همسران فراهم سازد. این که فضیلت زناشویی موضوعی قابل سنجش است، موضوعی چالش برانگیز برای محققان این حوزه است. در بین مقیاس‌های ساخته شده برای سنجش فضیلت-ها، کاولی (۱۹۹۷) صفات مثبت و نقاط قوت شخصیتی را از چند فرهنگ‌نامه با استفاده از دو معیار اکتشافی جملاتی چون: «آنچه من باید...» یا «من چه باید انجام دهم؟» استخراج نمود و بدین ترتیب ۱۴۰ صفت را استخراج نمود. کاولی، مارتین و جانسون^۷ (۲۰۰۰) در توسعه و اعتباریابی مقیاس خودگزارشی فضیلت^۸ به چهار عامل همدلی، نظم، کردانی و وقار و آرامش دست یافتند. آنها نتیجه گرفتند که فضیلت حاصل عملکرد شخصیت و نه استدلال اخلاقی یا رشد شناختی است. پترسون و سلیگمن (۲۰۰۴) در ساخت سیاهه نقاط قوت ارزش‌ها در عمل^۹ شامل ۲۴ نقطه قوت شخصیتی در ۲۴۰ گویه

8. Virtues Scale

9. Values in Action Inventory of Strengths

10. Portrait Values Questionnaire

11. Pollard, Anderson, Anderson & Jennings

12. Stanley, Trathen, McCain, & Bryan

13. Marital Virtues Profile

1. Stevens

2. Jeffries

3. Prudence

4. Fortitude

5. Charity

6. Fawcett, Fawcett, Hawkins, & Yorgason

7. Cawley, Martin, & Johnson

گام ۳: گویه‌سازی برای خرده‌فصلیت‌های به‌دست‌آمده؛ اجرای مقدماتی فرم اولیه مقیاس حاوی ۱۰۴ گویه در طیف لیکرت شش درجه‌ای از کاملاً مخالفم (۱) تا کاملاً موافقم (۶) بر روی ۱۰۰ (۵۱ مرد و ۴۹ زن) متأهل ساکن شهر تهران با میانگین و انحراف استاندارد سنی $33/74 \pm 7/63$ در محدوده سنی ۱۸-۵۹ سال و میانگین و انحراف استاندارد طول مدت ازدواج $10/50 \pm 8/06$ به روش نمونه‌گیری در دسترس و داوطلبانه از مراکز و اماکن عمومی چون سالن‌های زیبایی، باشگاه‌های ورزشی، بازار و مراکز خرید و پارک‌ها؛

گام ۴: حذف گویه‌های نامطلوب دارای همبستگی زیر $0/30$ یا اثر سقف و کف، تقلیل به ۵۷ گویه با طیف لیکرت شش درجه‌ای از کاملاً مخالفم (۱) تا کاملاً موافقم (۶) و اجرای نهایی با هدف بررسی ساختار عاملی مقیاس بر روی ۲۹۸ (۱۵۴ زن و ۱۴۴ مرد) متأهل با میانگین و انحراف استاندارد سنی $39/26 \pm 10/10$ ، میانگین و انحراف استاندارد طول مدت ازدواج $15/87 \pm 10/78$ ، و میانگین و انحراف استاندارد سن ازدواج $23/87 \pm 5/18$ به روش نمونه‌گیری در دسترس و داوطلبانه با مراجعه به مراکز عمومی چون پارک‌ها، بازار، پاساژها، میادین شهر از مناطق مختلف شمال، مرکز، غرب و شرق شهر تهران.

ابزار

مقیاس فضیلت‌های زناشویی: این مقیاس محقق ساخته در چهار گام مطالعه پیمایشی، آرسیوی، پابلوت و اجرای نهایی در ۵۷ گویه به منظور ارزیابی فضیلت و شایستگی‌های اخلاقی در رابطه زناشویی در ۴ فضیلت عمده شامل حکمت و خرد، عدالت، شجاعت و اعتدال و ۱۶ خرده‌فضیلت شامل تفکر باز و قضاوت سنجیده، دوراندیشی و احتیاط، مسئولیت‌پذیری، بردباری، غیرت، انصاف، وفاداری، مشارکت و مشورت، بخشودگی، صداقت، عشق و همدلی، فداکاری، قدردانی و حق‌شناسی، عفت، قناعت، سخاوت در طیف لیکرت ۶ درجه‌ای از کاملاً مخالفم (۱) تا کاملاً موافقم (۶) ساخته شد. ضریب آلفای کل مقیاس در این پژوهش $0/91$ محاسبه شد.

شاخص رواندرستی سازمان بهداشت جهانی^۱: یک مقیاس خودگزارش‌دهی کوتاه ۵ سؤالی تنظیم شده توسط بلوم و همکاران (۲۰۱۲) است که میزان رواندرستی را طی دو هفته گذشته بر اساس طیف لیکرت ۶ درجه‌ای از ۰ (هیچ وقت) تا ۵ (همیشه) اندازه می‌

زنان، مشتمل بر پنج عامل به نام‌های «صمیمیت عاطفی - جنسی»، «مهارت‌های ارتباطی اسناد به همسر»، «پایبندی به فرامین دینی»، «مدیریت خانه» و «گذشت - فداکاری» و یک مقیاس کوتاه ۴۳ ماده‌ای ویژه مردان، مشتمل بر پنج عامل «صمیمیت عاطفی - جنسی»، «مهارت‌های ارتباطی اسناد به همسر»، «پایبندی به فرامین دینی - مشارکت»، «مسئولیت‌پذیری - سرپرستی» و «سبک‌های حل تعارض» تهیه نمودند.

مروری بر این پیشینه نشان می‌دهد که تعداد بسیار محدودی از مقیاس‌های خودگزارشی که به ارزیابی فضیلت‌ها می‌پردازد یا به شکل عام دیده شده است و یا آنهایی نیز که در بستر روابط زناشویی ساخته و پرداخته شده‌اند، به دلیل طولانی بودن پرسشنامه و یا پرداخت به یک فضیلت، کاربرد محدودتری پیدا می‌کنند، از این رو، ساخت اعتباریابی مقیاسی برای ارزیابی فضیلت‌ها در تعاملات زناشویی در نمونه ایرانی متمرکز بر پیشینه اخلاقی و مذهبی، ضرورت ساخت آن را بیشتر کرده، بنابراین، محقق درصدد است تا با هدف ساخت و اعتباریابی مقیاسی برای سنجش فضیلت‌های زناشویی به این پرسش پاسخ دهد که فضیلت‌ها در روابط زناشویی کدامند و آیا مقیاس ساخته‌شده از خصوصیات روان‌سنجی خوبی برخوردار است؟

روش

این پژوهش شامل چند گام به شرح ذیل است:

گام ۱: مطالعه پیمایشی بر روی ۳۰۲ زن و مرد متأهل با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس از نقاط مختلف شهر با دامنه طول مدت ازدواج ۲۰-۱، دامنه سنی ۱۶-۵۶ سال، دامنه سن ازدواج ۳۷-۱۴ و با دامنه تعداد فرزندان ۵-۰، با استفاده از پرسشنامه باز پاسخ (کیفی) در خصوص شایستگی‌های اخلاقی لازم برای آغاز و تداوم زندگی زناشویی؛

گام ۲: مطالعه آرسیوی با هدف استخراج فضیلت‌های زناشویی در منابع و متون با ملاک‌هایی چون: مطلوب بودن در زندگی زناشویی، مبتنی بر اخلاق، برخوردار از ارزش فرهنگی و جهانی، عادت‌واره آن و بروز صفت در موقعیت‌های مختلف و احصاء ۶ فضیلت و ۲۴ خرده‌فضیلت؛ سپس مشاوره با کارشناسان دینی، فلسفه تعلیم و تربیت و روانشناسی در خصوص فضیلت‌ها، ارزش‌ها و صفات مثبت شخصیتی احصاء شده و تقلیل به ۴ فضیلت و ۱۶ خرده‌فضیلت؛

1. World Health Organization-5 (WHO-5)

نمرات پایین حاکی از رضایت کم در روابط بین زوجین است. ضرایب همسانی درونی مقیاس در مطالعات مختلف بین ۰/۸۵ تا ۰/۹۱ گزارش شده است (هندریک، ۱۹۸۸؛ رنشاو، مک‌نایت، کاسکا و بلیس، ۲۰۱۰) که نشان‌دهنده همسانی بالایی سؤالات مقیاس در اندازه‌گیری رضایت از رابطه صمیمی است. همسانی درونی این مقیاس در نمونه ایرانی برابر با ۰/۸۸ گزارش شده است، همچنین درستی همگرایی مقیاس از طریق همبستگی با نمرات مقیاس رضایت زناشویی کانزاس در حد مناسبی گزارش شده است (دهشیری و موسوی، ۱۳۹۵). در این پژوهش، آلفای کرونباخ این مقیاس ۰/۸۹ بدست آمد.

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و پاسخ‌گویی به پرسش‌های پژوهش با استفاده از نرم افزار SPSS-۲۲ از میانگین و انحراف استاندارد، همبستگی و تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شد.

یافته‌ها

مرحله ۱: اجرای پیمایشی

نتایج اجرای پیمایشی با پرسش باز بر روی ۳۰۲ زن و مرد متأهل نشان داد شایستگی‌های اخلاقی چون صبر، حسن‌خُلق، اعتماد، صداقت، عطوفت، گذشت و فداکاری، نظم، عشق و علاقه به ترتیب با بیشترین فراوانی و ویژگی‌های اخلاقی چون احترام، قناعت، منطقی‌بودن، وفاداری و درک بالا با کم‌ترین فراوانی ویژگی‌های اخلاقی ضروری برای ادامه و ثبات زندگی زناشویی گزارش شدند.

مرحله ۲: مطالعه آرشویی

در این پژوهش جهت ساخت مقیاس از روش نظریه‌ای استفاده شده است. در این راستا، سازنده آزمون سعی می‌کند محتوای آن را به گونه‌ای انتخاب کند که با نظریه مذکور همساز باشد. بنابراین مراحل ساخت مقیاس بدین صورت بوده است:

۱- تعریف ابعاد و مؤلفه‌های موجود در نظریه‌ها و تحقیقات قبلی با توجه ملاک‌هایی چون خوب و مطلوب بودن در زندگی زناشویی، مبتنی بر اخلاق بودن، برخورداری از ارزش جهانی و همگانی، عادت‌واره و ملکه بودن آن و بروز صفت در موقعیت‌های متعدد و مختلف.

گیرد. نمره خام پاسخگو از لحاظ نظری در محدوده‌ای از صفر (فاقد رواندرستی) تا ۲۵ (حداکثر رواندرستی) قرار می‌گیرد، نمرات بالاتر نشان‌دهنده رواندرستی بالاترست و نمرات پایین‌تر نشان‌دهنده افسردگی است. در پژوهش دهشیری و موسوی (۱۳۹۵) ضریب آلفای مقیاس ۰/۸۹ محاسبه شد. در این پژوهش نیز قابلیت اعتماد مقیاس با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۱ به دست آمد.

مقیاس دلزدگی زناشویی^۱: مقیاس دلزدگی زناشویی ابزار خودسنجی دارای ۲۰ گویه بوده و برای اندازه‌گیری درجه دلزدگی زناشویی در بین زوج‌ها توسط پاینز (۱۹۹۶) طراحی گردیده و شامل سه جزء اصلی خستگی جسمی (مثلاً احساس خستگی، سستی و داشتن اختلالات خواب) از پا افتادن عاطفی (احساس افسردگی، ناامیدی، در دام افتادن) و از پا افتادن روانی (مثل احساس بی‌ارزشی، سرخوردگی و خشم به همسر) در طیف لیکرت هفت درجه‌ای از هرگز (۱) تا همیشه (۷) است. سطح ۱ معرف عدم تجربه عبارت مورد نظر و سطح ۷ معرف تجربه زیاد عبارت مورد نظر است. ضریب آلفای مقیاس در پژوهش نویدی (۱۳۸۴) ۰/۸۶ به دست آمد. در این پژوهش نیز ضریب آلفای کرونباخ مقیاس ۰/۹۴ به دست آمد.

پرسشنامه شادکامی آکسفورد^۲ فرم کوتاه: این پرسشنامه توسط هیلز و آرگایل^۳ (۲۰۰۲) شامل ۸ گویه در طیف لیکرت ۶ درجه‌ای (کاملاً موافقم تا کاملاً مخالفم) تنظیم شده است. ضریب آلفای کرونباخ و ضریب پایایی بازآزمایی در بین دانشجویان ایرانی، به ترتیب ۰/۹۰ و ۰/۷۹ گزارش شده است (نجفی، دهشیری، دبیری، شیخی و جعفری، ۱۳۹۱). در پژوهش دهشیری و موسوی (۱۳۹۳) اعتبار آن در جامعه‌ای از زنان و مردان متأهل شهر تهران با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۶۶ به دست آمد. در این پژوهش ضریب آلفای کرونباخ مقیاس ۰/۷۵ محاسبه شد.

مقیاس سنجش رابطه^۴: این مقیاس به منظور ارزیابی میزان رضایت کلی افراد از رابطه صمیمی و نزدیک توسط هندریک^۵ (۱۹۸۸) شامل ۷ گویه در طیف لیکرت پنج درجه‌ای (رضایت کم تا رضایت بالا) ساخته شده است. نمره کل (۷ تا ۳۵) یا میانگین (۱ تا ۵) هر فرد در این مقیاس ۷ سؤالی می‌تواند برای تفسیر میزان رضایت از رابطه مورد استفاده قرار گیرد. نمرات بالا نشان‌دهنده رضایت بالا و

4. Relationship Assessment scale

5. Hendrick

6. Renshaw, McKnight, Caska, & Blais

1. Couple Burnout Scale

2. Oxford Happiness Questionnaire

3. Hills & Argyle

دامنه کشیدگی آنها بین ۰/۱۴- تا ۰/۱۱ بود. مطابق با پیشنهاد کلاین^۱ (۲۰۰۵) در صورتی که قدر مطلق کجی کم تر از ۳ و قدر مطلق کشیدگی کمتر از ۱۰ باشد می توان توزیع داده ها را نرمال فرض کرد. از تحلیل عاملی اکتشافی به روش مؤلفه های اصلی^۲ برای بررسی ساختار عاملی مقیاس استفاده شد. شاخص کفایت نمونه برداری^۳ ($KMO = ۰/۸۳$) و نتایج آزمون کرویت بارتلت ($p < ۰/۰۰۱$)، $۰/۷$ $X^2(۳۰۰) = ۱۹۱/۰$ بیانگر این بود که داده های نمونه برای تحلیل عاملی مناسب است. برای تعیین تعداد عامل ها، از ملاک ارزش های ویژه بالاتر از یک، نمودار اسکری و تحلیل موازی استفاده شد. نتایج به طور واضح بیانگر ساختار چهار عاملی بود.

این چهار عامل جمعاً ۵۰ درصد از واریانس کل آزمون را تبیین می کنند. عامل اول ۲۴/۴۴ درصد از واریانس آزمون را تبیین می کند. تمامی گویه های مربوط به خرده فضیلت های عشق و همدلی، صداقت و قدرشناسی بر روی عامل اول تحت عنوان سخاوت، دارای بار عاملی بالاتر از ۰/۴۵ هستند. عامل دوم، ۱۰/۵۰ درصد از واریانس آزمون را تبیین می کند. تمامی گویه های مربوط به خرده فضیلت های بخشودگی و بردباری بر روی عامل دوم تحت عنوان بردباری، دارای بار عاملی بیش تر از ۰/۴۵ هستند. عامل سوم، ۸/۱۱ درصد از واریانس کل آزمون را تبیین می کند. تمامی گویه های خرده فضیلت های خویشترداری (عفت) و غیرت تحت عنوان حریم داشت، بر روی عامل سوم، دارای بار عاملی بالاتر از ۰/۴۵ هستند. عامل چهارم ۶/۹۵ درصد از واریانس کل آزمون را تبیین می کند. تمام خرده فضیلت های مسئولیت پذیری، قناعت و تفکر سنجیده بر روی عامل چهارم تحت عنوان تدبیر، دارای بار عاملی ۰/۴۵ هستند. در نهایت، فرم نهایی ۲۲ گویه ای مقیاس فضیلت های زناشویی و شاخص های توصیفی آن در جدول ۲ به دست آمد.

جدول ۲ نشان می دهد که دامنه ضرایب همبستگی گویه ها با کل مقیاس بین ۰/۳۱ تا ۰/۷۲ بوده، ضرایب آلفای خرده فضیلت ها شامل سخاوت، بردباری، حریم داشت و تدبیر به ترتیب برابر با ۰/۸۵، ۰/۷۰، ۰/۷۰ و ۰/۶۹ به دست آمد. ضریب همسانی درونی کل مقیاس ۰/۹۱ محاسبه شد.

۲- تهیه و طراحی سؤالات و عباراتی که بتوانند هر بعد را از جوانب مختلف مورد سنجش قرار دهند.

۳- تعیین شیوه نمره گذاری در هر سؤال و مجموع کل سؤالات مقیاس.

۴- طراحی روش های روان سنجی و تحلیل آماری جهت دستیابی به اهداف پژوهش.

۵- تحلیل سؤالات و برآورد ویژگی های روان سنجی آنها (تحلیل عامل، نیز قابلیت اعتماد و اعتبار) (آلن و یین ترجمه دلاور، ۱۳۸۴). از این رو، با مروری بر منابع و متون مختلف و با اخذ مشاوره از کارشناسان متخصص با توجه به ملاک های یاد شده و مبتنی بر مطالعه مرحله قبل، مقیاسی متشکل از ۶ فضیلت و ۲۴ خرده فضیلت در مرحله اول و پس از اخذ مشاوره از صاحب نظران روانشناسی و تربیتی در ۴ فضیلت عمده و ۱۶ خرده فضیلت شامل: شامل حکمت و خرد (تفکر باز و قضاوت سنجیده، دوراندیشی و احتیاط)، عدالت (انصاف، وفاداری، مشارکت و مشورت، بخشودگی، صداقت، عشق و همدلی، فداکاری، قدردانی و حق شناسی)، شجاعت (مسئولیت پذیری، بردباری، غیرت) و اعتدال (خویشترداری (عفت)، قناعت، سخاوت) در ۱۰۴ گویه احصاء شد و پس از مشورت با اساتید روان سنجی گویه ها و ویرایش شد. برای ساخت گویه ها به مقیاس های مرتبط با حیطه های مورد ارزیابی نیز مراجعه شد.

مرحله ۳: اجرای مقدماتی

به منظور بررسی نیز قابلیت اعتماد فرم اولیه حاوی ۱۰۴ گویه در طیف لیکرت شش درجه ای از «کاملاً موافقم» و «کاملاً مخالفم»، به صورت پایلوت بر روی ۱۰۰ زن و مرد متأهل انجام شد. دامنه ضرایب همبستگی سؤالات بین ۰/۱۵ تا ۰/۷۶ به دست آمد. در این مرحله، گویه هایی که ضرایب همبستگی آن زیر ۰/۳۰ یا منفی بود، به عنوان گویه های نامطلوب شناسایی شده، برخی گویه ها با داشتن همبستگی مناسب، به دلیل میانگین زیر یک (اثر کف) از مقیاس حذف شدند. برخی عبارات نیز اصلاح شدند و بدین ترتیب، مقیاس به ۵۷ گویه تقلیل یافت.

مرحله ۴: تحلیل عاملی

قبل از انجام تحلیل های آماری، داده ها از لحاظ داده های بی پاسخ و پرت بررسی شد. دامنه کجی سؤالات بین ۱/۲۳- تا ۰/۶۶- و

3. Sampling Adequacy

1. Kline

2. Principal Component

جدول ۱. نتایج تحلیل عاملی اکتشافی مقیاس مقدماتی							
عامل ۴		عامل ۳		عامل ۲		عامل ۱	
بار عاملی	گویه‌ها	بار عاملی	گویه‌ها	بار عاملی	گویه‌ها	بار عاملی	گویه‌ها
۰/۶۷	گویه ۱۹	۰/۶۳	گویه ۱	۰/۷۶	گویه ۱۱	۰/۶۷	گویه ۶
۰/۵۳	گویه ۲۵	۰/۶۲	گویه ۵	۰/۷۷	گویه ۲۳	۰/۷۸	گویه ۱۴
۰/۶۹	گویه ۳۰	۰/۶۶	گویه ۹	۰/۵۹	گویه ۳۴	۰/۸۳	گویه ۲۰
۰/۶۵	گویه ۵۳	۰/۶۰	گویه ۱۰	۰/۴۷	گویه ۴۰	۰/۶۷	گویه ۲۷
۰/۶۷	گویه ۵۴	۰/۶۵	گویه ۳۹	۰/۷۳	گویه ۴۵	۰/۶۸	گویه ۳۳
-	-	۰/۴۹	گویه ۵۶	-	-	۰/۷۳	گویه ۴۱
۱/۷۴	مقدار ارزش ویژه	۲/۰۳	مقدار ارزش ویژه	۲/۶۲	مقدار ارزش ویژه	۶/۱۱	مقدار ارزش ویژه
۶/۹۵	درصد واریانس تبیین شده	۸/۱۱	درصد واریانس تبیین شده	۱۰/۵۰	درصد واریانس تبیین شده	۲۴/۴۴	درصد واریانس تبیین شده

جدول ۲. فرم ۲۲ گویه‌ای مقیاس فضیلت‌های زناشویی			
ش. گویه	گویه‌ها	همبستگی با نمره کل	آلفا
۶	از این که به شکل کلامی و غیر کلامی علاقه‌ام را به همسر نشان می‌دهم، لذت می‌برم.	۰/۵۸	۰/۸۵
۱۴	با همسر احساس همدلی می‌کنم.	۰/۷۲	
۲۰	از پیوند عاطفی صمیمانه‌ای که بین مان وجود دارد، احساس خوبی دارم.	۰/۶۹	
۲۷	احساساتم را صادقانه به همسر نشان می‌دهم.	۰/۵۹	
۳۳	صفات مثبت همسر را تحسین می‌کنم.	۰/۶۰	
۴۱	از تلاش‌های همسر برای زندگی مشترکمان، آگاهی دارم و از او تشکر می‌کنم.	۰/۶۴	۰/۷۰
۱۱	هنگام بروز مشکلات و اختلافات، از کوره در می‌روم و عصبانی می‌شوم.	۰/۵۱	
۲۳	وقتی همسر برخلاف میلم کاری انجام بدهد، ناراحت می‌شوم و کنترلم را از دست می‌دهم.	۰/۵۴	
۳۴	موقع دعوا و اختلاف، اشتباهات قبلی همسر را برایش یادآوری می‌کنم.	۰/۳۹	
۴۰	برای رسیدن به خواسته‌هایم عجله نمی‌کنم.	۰/۳۱	
۴۵	وقتی خواسته‌هایم آن طوری که باید برآورده نشود، اغلب عصبی یا خسته می‌شوم.	۰/۵۵	۰/۷۰
۱	در معاشرت‌هایم با دیگران (نامحرم) مراقب حرف زدن و رفتارم هستم.	۰/۴۶	
۵	از این که دیگران (نامحرم) به همسر نگاه معنی‌دار داشته باشند، برآشفته می‌شوم.	۰/۴۱	
۹	در مواقعی که همسر به دیگران (نامحرم) توجه کند، عکس‌العمل منفی نشان می‌دهم.	۰/۴۶	
۱۰	در حرف زدن و رفتار با دیگران (نامحرم) ملاحظاتی را رعایت می‌کنم.	۰/۴۹	
۳۹	نسبت به ارتباطات همسر با سایر افراد (نامحرم) حساس نیستم.	۰/۴۶	۰/۶۹
۵۶	در ارتباط با دیگران (نامحرم) راحتم.	۰/۳۴	
۴	وقتی همسر ناراحت باشد، از وی دلجویی می‌کنم.	۰/۴۹	
۱۹	مسئولیت رفتارهایم را به عهده می‌گیرم.	۰/۳۳	
۲۵	امور اقتصادی زندگی را طوری اداره می‌کنم که فشاری بر ما وارد نشود.	۰/۴۹	
۳۰	نقش‌ها و وظایفی را که به عهده می‌گیرم، انجام می‌دهم.	۰/۴۴	۰/۹۱
۵۳	سعی می‌کنم برای درک بهتر مسأله‌ای که پیش می‌آید، آن را تجزیه و تحلیل کنم.	۰/۴۳	
	ضریب آلفای کل مقیاس		

جدول ۳. درستی همگرا و واگرای مقیاس فضیلت‌های زناشویی				
رضایت زناشویی	شادکامی	رواندروستی	دلزدگی ناشویی	
۰/۵۶**	۰/۴۰**	۰/۳۰**	-۰/۵۰**	سخاوت
۰/۲۷**	۰/۳۰**	۰/۲۷**	-۰/۳۱**	بردباری
۰/۲۳**	۰/۰۹	۰/۰۸	-۰/۱۹**	حریم‌داشت
۰/۱۵*	۰/۲۵**	۰/۱۷**	-۰/۱۹**	تدبیر

** p<۰/۰۱, * p<۰/۰۵

تعاملی دربرگیرنده رواندرستی شخصی دیگر است، موقعیتی که آن را مبدل به یک تجربه ذاتاً اخلاقی می‌کند. فانورز (۲۰۰۱) از نیاز به حرکت فراسوی مفهوم فنی صرف از ازدواج کارکردی صحبت کرده و استفاده موفقیت‌آمیز از مهارت‌های ارتباطی که ارتباط بسیار زیادی با فضائل اخلاقی دارد را به میان کشیده است. چارچوب نظری وی (۲۰۰۰) نشان می‌دهد که فضیلت در رابطه زناشویی می‌تواند سازش یافتگی زوجین در رابطه را متاثر ساخته، پایه ریزی تعاملات بر این اساس، موجب تقویت، قوام و استمرار ازدواج می‌شود. با عنایت به ضرورت بومی‌سازی سازه‌های روانشناختی از یک سو و سنجه‌سازی برای ارزش‌های اخلاقی منبث از فرهنگ دینی ایران از سوی دیگر این پژوهش با هدف ارزیابی فضیلت‌های زناشویی، ساخت و اعتباریابی مقیاسی برای سنجش آن در چند گام بر روی زنان و مردان متأهل شهر تهران انجام شد.

نتایج این پژوهش نشان داد کل مقیاس از ضریب همسانی درونی خوبی برخوردار بوده، مقیاس به صورت چهار عاملی شامل سخاوت، بردباری، حریم‌داشت و تدبیر به صورت بارز از یکدیگر قابل تفکیک بوده که جمعاً ۵۰ درصد از واریانس کل آزمون را تبیین می‌کرد. مقیاس همبستگی همگرای مناسبی با سازه‌های شادکامی، رواندرستی و رضایت زناشویی و همبستگی واگرایی خوبی با سازه دلزدگی زناشویی در سطح معناداری ۰/۰۱ نشان داد. همچنین دامنه ضرایب همبستگی درونی بین خرده فضیلت‌ها در سطح معناداری ۰/۰۱ مطلوب و قابل قبول بود.

با این که این مطالعه حوزه جدیدی از پژوهش در پیوند اخلاق با رویکرد روانشناختی در بستر روابط زناشویی است، نتایج برخی مطالعات چون هاگینز و همکاران (۲۰۰۷) در ساخت نیم‌رخ فضیلت‌های زناشویی نیز حاکی از دو عاملی بودن مقیاس ساخته شده در دو بخش سخاوت به معنای اشتیاق فرد برای از خود گذشتن به نفع همسر در برگیرنده بخشودگی، پذیرش و قدردانی و دیگر محوری شامل تحسین، کارگرویی و دیدگاه مشترک و وفاداری بود. کاولی (۱۹۹۷) نیز با هدف ساخت ابزاری برای سنجش فضیلت با مطالعه صفات مثبت و نقاط قوت مربوط به شخصیت در چند فرهنگ‌نامه‌ها به چهار عامل همدلی، نظم، فراست و متانت (آرامش) دست یافت. در مطالعه خجسته‌مهر و همکاران (۱۳۹۴) با هدف ساخت و اعتباریابی مقیاسی برای سنجش سبک زناشویی دینی برای زنان و مردان متأهل با استخراج از متون اسلامی، تمرکز بیشتر بر تکالیف و

چنانچه از جدول ۳ مشاهده می‌شود، درستی همگرای فضیلت‌های سخاوت، بردباری، حریم‌داشت و تدبیر با هریک از متغیرهای رضایت زناشویی، شادکامی و رواندرستی در سطح ۰/۰۱ و ۰/۰۵ معنادار است. همچنین همه فضیلت‌ها با دلزدگی زناشویی همبستگی منفی معناداری در سطح ۰/۰۱ داشته و درستی واگرایی قابل قبولی را نشان می‌دهند.

به منظور بررسی معناداری تفاوت میانگین بین این دو گروه از آزمون آنوا در جدول ۵ استفاده شده است:

جدول ۵ نشان می‌دهد که دو گروه زنان و مردان در فضیلت‌های سخاوت و بردباری تفاوت معناداری با یکدیگر دارند. با نگاهی به جدول ۴ می‌توان دریافت که مردان نمرات بالاتری نسبت به زنان در فضیلت‌های سخاوت و بردباری به دست آوردند.

جدول ۴. میانگین و انحراف معیار زنان و مردان در فضیلت‌های زناشویی

فضیلت‌ها	زن		مرد		کل	
	SD	M	SD	M	SD	M
سخاوت	۵/۵۵	۳۰/۳۱	۴/۴۰	۳۱/۴۷	۵/۰۵	۳۰/۸۷
بردباری	۵/۱۶	۱۶/۲۷	۴/۸۷	۱۷/۷۹	۵/۰۷	۱۷
حریم‌داشت	۵/۹۶	۲۷/۳۶	۴/۶۹	۲۸/۳۴	۵/۴	۲۷/۸۴
تدبیر	۳/۵۴	۲۵/۰۸	۳/۴۱	۲۵/۰۶	۳/۴۷	۲۵/۰۷
کل	۱۲/۳۲	۹۹/۰۲	۱۱/۶۰	۱۰۲/۶۶	۱۲/۰۹	۱۰۰/۷۸

جدول ۵. مقایسه زنان و مردان در فضیلت‌های زناشویی

فضیلت‌ها	t	تفاوت میانگین	df	p
سخاوت	-۲/۰۰۴	-۱/۱۶	۲۹۶	۰/۰۴
بردباری	-۲/۶۴	-۱/۵۲	۲۹۶	۰/۰۰۹
حریم‌داشت	-۱/۵۶	-۰/۹۷	۲۹۶	۰/۱۱
تدبیر	۰/۰۷	۰/۰۳	۲۹۶	۰/۹۴

بحث و نتیجه‌گیری

کیفیت روابط زناشویی به عنوان ارزیابی کلی فرد از رابطه زناشویی، می‌تواند به عنوان سازه‌ای مرتبط با ویژگی‌های شخصی تعریف شود که قضاوت زوجین در مورد رابطه زناشویی‌شان را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد، مبتنی بر همین ویژگی‌های شخصیتی، می‌توان ازدواج را رویدادی دانست که بر مبنای همکاری بر روی اهداف مشترک به واسطه ویژگی‌ها و شایستگی‌های اخلاقی چون وفاداری، صداقت، بخشش، عدالت و... رخ داده و استمرار می‌یابد، از این رویکرد، با استناد به نظر فوست و همکاران (۲۰۱۳) ازدواج رابطه

روانشناختی غرب محلی از بحث و اعتنا نداشته و بیش تر در مفهوم حسادت مبتنی بر توجیهاات و تبیین های روانشناسی تکاملی ارزش انطباقی برای تداوم خانواده فراهم می کند، همین موضوع ضرورت مطالعه بر فضیلت های زناشویی در بستر فرهنگ را مضاعف می سازد. طبق تحلیل بوکار (۲۰۱۴) از دیدگاه ابن مسکویه رازی اندیشمند اسلامی، عفت فراتر از لباس و یا تعاملات بین فردی (چون نگاه مناسب) شامل دسته ای از رفتارها و حالات چون لباس، حفظ فاصله بین فردی، و رفتار با دیگران و ارتباط با پرودگار مستلزم پرورش عادت از طریق تعامل با دیگرانی غیر از محارم است. از این رو، عفت و پوشش به ایجاد «منطقه فضیلت عمومی» و درونی سازی تمایلات جنسی مناسب در همه افراد از جمله مردان کمک کرده، مانع از آشفتنگی و هرج و مرج میل جنسی خارج از ازدواج شده، به نوبه خود موجب قوام نهاد خانواده می گردد. این موضوع در متون دینی و اخلاقی به عنوان ویژگی محرز و ضروری برای مردان (غیرت) و زنان (حیا و عفت) یاد شده است (وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۱۷۴؛ نهج-الفصاحه، ح ۷۰۶).

سخاوت به عنوان شاخصی از دیگر محوری به معنای تفاوت توانایی و آمادگی به تعویق انداختن ارضای نیازهای خود به خاطر دیگری، به اشتیاق فرد برای از خود گذشتن به نفع همسر است و شامل بخشودگی خطاهای همسر، پذیرش بی قید و شرط، دوست داشتن همسر، قدردانی و تحسین ویژگی های مثبت همسر است. در اندیشه فلاسفه یونان، انسانیت (مهربانی و عشق) در قالب مفاهیم به اشتراک گذارده شده از انسانیت، چون اهمیت دوستی، سخاوت و عمل خیر، هدیه کردن شادی به دیگران و کاستن از درد و رنج آنها در آثار افلاطون و ارسطو تعریف می شود. در فلسفه آکویناس عشق، سخاوت و نیکوکاری ریشه و مادر همه فضیلت ها قلمداد می شود. این موضوع با تعریف ارسطو از سه شکل دوستی شامل: دوستی منفعت طلبانه، لذت طلبانه و منشی؛ و تعریف دوستی منشی با بازشناسی خصوصیات همدیگر، بازشناسی نقاط قوت همسران از یکدیگر و دوست داشتن یکدیگر برای صفات خوب هم مشخص و بارز می شود. در متون اخلاق اسلامی نیز توجه، تکریم و دوست داشتن، ابراز عاطفه و میل به همسران از فضیلت های موکد به شمار می رود (نهج الفصاحه، ح ۱۵۲۰؛ مکارم الاخلاق، ص ۲۱۶).

در ادبیات روانشناختی نیز چون دیدگاه مازلو، قدرشناسی و حق شناسی، عشق و احترام به دیگری از ویژگی های افراد خودشکوف

رفتارهای تبدلی و نه صفات و فضیلت هایی بود که زوجین مبتنی بر آموزه های اسلامی خود را موظف و مکلف به انجام آن می بینند.

ساخت مقیاسی برای ارزیابی فضیلت ها و شایستگی های اخلاقی در بستر روابط زناشویی به عنوان پس زمینه و پیشینه ساخت روابط مستحکم و قوام یافته، امری نو در عرصه مطالعات داخلی در حوزه روانشناختی است، موضوعی که اخلاق و روانشناسی را در تعاملات زناشویی به هم پیوند زده و زمینه ای برای تمرکز بر پیشایندهای باثبات و پایای روابط به جای تمرکز بر پیامدهای روابط و آموزش مهارت ها و رفتارها برای حل مسأله فراهم می کند. موضوعی که رفتارهای فرزندپروری والدین و کیفیات تربیتی خانواده اصلی را در مرکز توجه قرار داده و اهمیت پایه ریزی و نهادینه کردن صفات مثبت شخصیتی به عنوان پیش بین و سنگ بنای روابط بعدی را دوچندان می کند. مطالعه بر روی چنین ویژگی های شخصیتی ترکیبی از مطالعه بر تحقیقات تجربی، مطالعات دینی و اخلاقی و مطالعات روانشناختی در یک نظام واحد را روشن می کند. از این رو، مفهوم فضیلت ها مفهومی بین رشته ای تلقی می گردد که فلسفه، اخلاق و روانشناسی را یکجا گرد هم آورده تا نگرش و بینشی از انسان خوب برای زندگی مطلوب با دیگران در یک جامعه اخلاقی فراهم نماید، جامعه ای که در هر سطحی از خانواده تا مدرسه و نظام بزرگتر مبتنی بر درک ویژگی های انسانی شکل می گیرد و به جای تأکید صرف بر منافع شخصی و کسب منفعت از ارتباط با دیگران بر سرمایه ها و ظرفیت های درونی خود فرد برای رساندن منفعت به دیگران تأکید می کند و بدین ترتیب با ایجاد چرخه ای مثبت هم به گسترش ظرفیت های و پتانسیل های مثبت انسانی کمک نموده و هم در یک جریان یادگیری - یاددهی به ایجاد و رشد چنین ظرفیتی در دیگران کمک می کند.

نتایج مطالعه حاضر نشان داد فضیلت های زناشویی در ۴ عامل سخاوت (اعطا کردن بی چشم داشت)، بردباری (ظرفیت مقاومت در برابر سختی ها)، حریم داشت (پاسداشت حریم رابطه زناشویی) و تدبیر (پذیرش مسئولیت های زندگی مشترک، مدیریت نقش ها و امور جاری زندگی) قابل بررسی است. نکته قابل توجه این مطالعه در مقایسه با مطالعات معدود مشابه، رعایت حریم خود و دیگری در قالب دو عنصر غیرت و عفت (خویشتن داری) برای حفظ حریم خانواده و ضامنی برای تداوم و قوام زندگی زناشویی است که امری وابسته به فرهنگ محسوب می شود. این فضیلت وابسته به فطرت انسانی و نهادین در فرهنگ ایرانی فضیلتی است که در ادبیات

پاتریک و سلز (۲۰۱۰) همسوست. این مطالعات نشان دادند ویژگی‌های پایدار شخصیتی از جمله مؤلفه‌های پیش‌بین کیفیت زناشویی در همسران است. همسران در صورت برخورداری از صفات شخصیتی منفی، در تعاملات زناشویی نافرجام گرفتار شده، با ایجاد چرخه‌ای از تبادلات منفی تکرار شونده، نه تنها احساس شادکامی نمی‌کنند، بلکه رضایت زناشویی و رواندرستی خود را تحت الشعاع قرار می‌دهند.

نتایج این پژوهش همچنین حاکی از تفاوت معناداری زنان و مردان در نمرات مربوط به فضیلت‌های سخاوت و بردباری بود. مطالعه خاکپور و مهرآفرید (۱۳۹۱) نشان داد مردان نمرات بالاتری در تاب‌آوری نسبت به زنان کسب کردند. با این حال نتایج ضدو نقیض است. در برخی مطالعات، تفاوت‌های جنسیتی در این صفت با پیشینه فرهنگی، میزان تحصیلات و زمینه اخلاقی توجیه شده است. در این مطالعات نشان داده شده است که زنان جوان در مقایسه با مردان جوان از بردباری و تحمل بیش‌تری برخوردارند، این تفاوت‌ها با افزایش سن، کمتر می‌شوند، در همین مطالعه مشخص شد افراد جوان غیربومی نسبت به افراد بومی (غیرمهاجر) و افراد جوان تحصیلکرده بیش از افراد جوان با تحصیلات پایین از ظرفیت تحمل بیشتری برخوردار بودند (لاندبرگ^۴، ۲۰۱۷). به نظر می‌رسد نقش زمینه فرهنگی و مذهبی ایران در ایجاد ظرفیت‌های بردباری و سخاوت در مردان و زنان بی‌تأثیر نباشد. برخی مطالعات نشان می‌دهد مردان به دلیل بازدارندگی و وابسته به فرهنگ در ابراز هیجانات منفی نسبت به درد و رنج، بردباری و تحمل بیشتری نسبت به زنان نشان می‌دهند (کیف^۵ و همکاران، ۲۰۰۰). تفاوت زنان و مردان در سخاوت نیز با عنایت به همین زمینه‌های فرهنگی و مذهبی قابل توجیه است.

یافته‌های این پژوهش مدل و مقیاسی برای ارزیابی فضیلت‌ها در بستر رابطه زناشویی به منظور پایه‌ریزی، تداوم و قوام زندگی مشترک ارائه نمود. نتایج این پژوهش نشان داد که این مقیاس از نیز قابلیت اعتماد و درستی مناسبی برای استفاده در برنامه‌های مشاوره‌ای - بالینی و پژوهشی بر روی زوج‌ها برخوردار است.

نمونه‌گیری غیراحتمالی و در دسترس، از جامعه زنان و مردان متأهل صرفاً شهر تهران، تحلیل عاملی اکتشافی بدون تأیید عوامل از جمله محدودیت‌های طرح حاضر است. از این‌رو، نمونه‌گیری

برشمرده شده و در مطالعات و نظریه‌های مختلفی چون دیدگاه اریکسون، الگوی بلوغ روانی گرینبرگر، الگوی رواندرستی ریف، و به عنوان ویژگی‌های مطلوب در انتخاب همسر در پیمایش بین‌فرهنگی (باس^۱ و همکاران، ۱۹۹۰) مورد توجه قرار گرفته است. در مطالعات مختلف نیز چون گاتمن (۱۹۹۰) این ویژگی، پایه‌ای برای تعاملات سالم زناشویی در نظر گرفته شده و در قالب شاخصه‌هایی چون درک همسر، فرستادن پیام‌های روشن و دریافت پیام‌های صحیح از طرف مقابل، گوش کردن فعال، آگاهی و پاسخ‌همدلانه در نظامی از تحسین و عطفوت تعریف می‌گردد و پیش‌بینی‌کننده کیفیت زناشویی بالا و حل تعارضات سازنده در روابط زناشویی محسوب می‌شود.

فضیلت تدبیر با شاخصه‌هایی چون مسئولیت‌پذیری، مدیریت نقش‌ها، وظایف زندگی زناشویی، قضاوت عقلانی و حل سازنده مشکلات و اختلافات، در نظر گرفتن نیازهای شریک زندگی و کار کردن با یکدیگر به‌سوی دیدگاهی مشترک از آنچه برای خانواده خود می‌خواهند، برابری در صرف انرژی روزانه برای امور خانواده، مسئولیت‌ها و وظایف حاصل از نقش‌ها، نیز از جمله فضیلت‌های مؤکد و پرداخته شده در ادبیات دینی، اخلاقی، فلسفی و روانشناختی است.

فضیلت بردباری و تحمل به عنوان یکی از مکارم اخلاق و نشانه ایمان کامل در مؤمن (بحارالانوار، ج ۷۵، ص ۳۳۹) شناخته شده است و آثاری چون آراسته شدن به خوبی‌ها، هم نشینی با نیکان، ارجمند شدن، رغبت به نیکی، گذشت، آرامش و تأنی، احسان و خاموشی را در بردارد و در بستر زناشویی در قالب مقاومت در برابر سختی‌ها و مشکلات زندگی زناشویی، صبر بر خطاهای همسر، چشم‌پوشی و پذیرش اشتباهات وی در جهت اصلاح را در بر می‌گیرد، در ادبیات منظوم و منثور فارسی، در آیین‌های برهمن و هندو، مسیحیت و یهود و ادبیات روانشناختی تحت عنوان تاب‌آوری نیز ردپای عمیقی دارد.

نتایج همچنین نشان داد بین فضیلت‌های زناشویی با پیامدهایی چون رواندرستی، شادکامی، رضایت زناشویی و دلزدگی زناشویی همبستگی خوبی دارد. این یافته با نتایج مطالعات فائورز (۲۰۰۰)، گاتمن و درایور^۲ (۲۰۰۵)، پاموک و دورماس^۳ (۲۰۱۵) و بکنیچ،

4. Lundberg

5. Keefe

1. Buss

2. Gottman & Driver

3. Pamuk & Durmuş

طبرسی، حسن بن فضل (۱۳۹۲ق). مکارم/لااخلاق. بیروت: موسسه الاعلمی للمطبوعات.

مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳). بحارالانوار. بیروت: نشر دار الاحیاء التراث العربی. چاپ سوم.

مرادی، آسیه؛ یزدانبخش، کامران و بساطی، آریتا (۱۳۹۵). پیش‌بینی تعارض زناشویی بر اساس روان‌بندها، سبک‌های دلبستگی و بخشودگی. علوم روانشناختی، ۱۵(۶۰)، ۵۳۱-۵۱۸.

Baltes, P. B., & Smith, J. (1990). Towards a psychology of wisdom and its ontogenesis. In R. J. Sternberg (Ed.), *Wisdom: Its nature, origins, and development* (pp.87-120). Cambridge, England: Cambridge University Press.

Beckenbach, J., Patrick, S., & Sells, J. (2010). Relationship conflict and restoration model: A preliminary exploration of concepts and therapeutic utility. *Contemporary Family Therapy, 32*, 290-301.

Bucar, E. (2014). Islam and the Cultivation of Character: Ibn Miskawayh's Synthesis and the Case of the Veil. In *Cultivating virtue: Perspectives from philosophy, theology, and psychology*. Snow, N. E. (Ed.). (2015). Oxford University Press.

Buss, D. M., Abbott, M., Angleitner, A., Asherian, A., Biaggio, A., Blanco-Villasenor, A., ... & Ekehammar, B. (1990). International preferences in selecting mates: A study of 37 cultures. *Journal of cross-cultural psychology, 21* (1), 5-47.

Cawley M. J. (1997). *The Virtues Scale: A psychological examination of the structure of virtue and the relationships between virtue, personality, moral development, and epistemological style*. Doctoral dissertation, The Pennsylvania State University. Dissertation Abstracts International.

Cawley, M. J., Martin, J. E., & Johnson, J. A. (2000). A virtues approach to personality. *Personality and Individual Differences, 28* (5), 997-1013.

Fawcett, E. B., Fawcett, D., Hawkins, A. J., & Yorgason, J. B. (۲۰۱۳). Measuring virtues in marital education programs and marital therapy. *Contemporary Family Therapy, 35*(3), 516-529.

Fowers, B. J. (2000). *Beyond the myth of marital happiness: How embracing the virtues of loyalty, generosity, justice, and courage can strengthen your relationship*. Jossey-Bass

Fowers, B.J. (1998). Psychology and the good marriage. *American Behavioral Scientist, 41*, 516- 541

Fowers, B.J. (2001). The limits of a technical concept of a good marriage: Exploring the role of virtue in communication skills. *Journal of Marital and Family Therapy, 27*, 327-340.

Fowers, B.J. (2005). *Virtue and psychology: Pursuing excellence in ordinary practices*. Washington, DC: APA Press.

Gottman, J. M., & Driver, J. L. (2005). Dysfunctional marital conflict and everyday marital interaction. *Journal of Divorce & Remarriage, 43*(3-4), 63-77.

تصادفی در صورت تحقق، انجام بازآزمایی در نمونه‌های دیگر از جوامع شهری دیگر، انجام تحلیل عاملی تأییدی برای تأیید عوامل کشف شده می‌تواند موجب قوام پژوهش، افزایش امکان تعمیم‌پذیری و استفاده آن برای کلیه زوجین از جوامع مختلف ایران شود.

منابع

آل‌ام، جی و ین، دبلیو. ام. (۱۳۸۴). *مقدمه‌ای بر نظریه‌های اندازه‌گیری (روان‌سنجی)*. ترجمه علی دل‌اور، تهران: سمت.

بهشتی، محمد؛ ابوجعفری، مهدی و فقیهی، علی‌نقی (۱۳۷۹). *آرای دانشمندان مسلمان در تعلیم و تربیت و مبانی آن*. با همکاری پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و سمت. ج ۲. چاپ اول.

پاینده، ابوالقاسم (بی‌تا) *نهج‌الفصاحه*. نشر دنیای دانش. کتابخانه مدرسه فقاقت به نشانی: <http://lib.eshia.ir>.

حرعاملی، محمدبن حسن (۱۳۸۷). *وسائل‌الشیعه*. قم: نشر اسلامیه. استخراج از کتابخانه مدرسه فقاقت به نشانی: <http://lib.eshia.ir>.

خاکپور، مسعود و مهرآفرید، معصومه (۱۳۹۱). مقایسه اختلالات روانی و تاب‌آوری زوجین دارای اولین فرزند عادی و استثنایی در شهر فاروج. *مجله دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی*، ۴(۴)، ۵۸۳-۵۷۱.

خجسته‌مهر، رضا؛ رضائی، فیروزه و سودانی، منصور (۱۳۹۴). ساخت و اعتباریابی مقیاسی برای سنجش سبک زناشویی دینی. *مطالعات اسلام و روانشناسی*، ۹(۱۷)، ۷-۲۶.

دهشیری، غلامرضا و موسوی، سیده‌فاطمه (۱۳۹۳). نقش تعدیل‌کننده جنس در مقایسه شادکامی و رضایت از زندگی متأهلین دارای/ بدون رضایت زناشویی. *رویش روانشناسی*، ۳(۷)، ۳۰-۱۹.

دهشیری، غلامرضا و موسوی، سیده‌فاطمه (۱۳۹۵). بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی نسخه فارسی شاخص بهزیستی پنج سؤالی سازمان بهداشت جهانی. *مجله روانشناسی بالینی*، ۸(۲)، ۷۵-۶۷.

دهشیری، غلامرضا و موسوی، سیده‌فاطمه (۱۳۹۵). خصوصیات روان‌سنجی نسخه فارسی مقیاس سنجش رابطه بین زوجین. *خانواده‌پژوهی*، ۱۲(۴۵)، ۱۵۴-۱۴۱.

سامانی، سیامک (۱۳۸۶). بررسی عمده‌ترین عوامل ایجادکننده درگیری‌های زناشویی در شهر شیراز. *علوم روانشناختی*، ۶(۲۳)، ۲۷۰-۲۵۹.

سیف، سوسن و بهاری، فرشاد (۱۳۸۰). *استانداردسازی و هنجاریابی مقیاس بخشودگی خانواده برای خانواده‌های ایرانی*. طرح پژوهشی پژوهشکده زنان. دانشگاه الزهراء (س).

- Schwartz, S. H., & Boehnke, K. (2004). Evaluating the structure of human values with confirmatory factor analysis. *Journal of research in personality*, 38(3), 230-255.
- Seligman, M.E.P., & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. *American Psychologist*, 55, 5-14.
- Stanley, S. M., Trathen, D., McCain, S., & Bryan, M. (1995). *A lasting promise: A Christian guide to fighting for your marriage*. San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers.
- Stevens, N. J. (2005). *How virtues and values affect marital intimacy*. Masters of Science, Department of Marriage and Family Therapy School of Family Life. Brigham Young University.
- Walster, E., Walster, G. W., & Berscheid, E. (1978). *Equity: Theory and research*. Allyn & Bacon.
- Hawkins, A.J., Blanchard, V.L., Fawcett, E.B., & Jenkins, J. (2007). *Is marriage and relationship education effective?* Paper presented at the Society for Prevention Research Annual Conference, May 30, 2007, Washington, DC. Retrieved from http://www.acf.hhs.gov/healthymarriage/pdf/metaanalysis_07.pdf
- Hendrick, S. S. (1988). A generic measure of relationship satisfaction. *Journal of Marriage and the Family*, 50, 93-98.
- Hills, P., & Argyle, M. (2002). The Oxford Happiness Questionnaire: A compact scale for the measurement of psychological well-being. *Personality and Individual Differences*, 33(7), 1073-1082.
- Jeffries, V. (2000). Virtue and marital conflict: A theoretical formulation and research agenda. *Sociological Perspectives*, 43(2), 231-246.
- Keefe, F. J., Lefebvre, J. C., Egert, J. R., Affleck, G., Sullivan, M. J., & Caldwell, D. S. (2000). The relationship of gender to pain, pain behavior, and disability in osteoarthritis patients: the role of catastrophizing. *Pain*, 87(3), 325-334.
- Kline, R. B. (2005). *Principles and practice of structural equation modeling (2nd Ed.)*. New York: The Guilford Press.
- Kramer, D. A. (2000). Wisdom as a classical source of human strength: Conceptualization and empirical inquiry. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 19, 83-101.
- Lundberg, E. (2011). *Mechanisms of tolerance: an anthology*. Margin.
- McCullough, M. E., & Snyder, C. R. (2000). Classical source of human strength: Revisiting an old home and building a new one. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 19, 1-10.
- Pamuk, M., & Durmuş, E. (2015). Investigation of burnout in marriage. *International Journal of Human Sciences*, 12(1), 162-177.
- Peterson, C., & Seligman, M. E. (2004). *Character strengths and virtues: A handbook and classification*. Oxford University Press.
- Pines, A. M. (1996). *Couple burnout: Causes and cures*. Routledge.
- Pollard, M. W., Anderson, R. A., Anderson, W. T., & Jennings, G. (1998). The development of a family forgiveness scale. *Journal of Family Therapy*, 20(1), 95-109.
- Putnam, D. (1997). Psychological courage. *Philosophy, Psychiatry and Psychology*, 4, 1-11.
- Renshaw, K. D., McKnight, P., Caska, C., M. & Blais, R. K. (2011). The utility of the relationship assessment scale in multiple types of relationships. *Journal of Social and Personal Relationships*, 28: 435.
- Rusbult, C. E., Martz, J. M., & Agnew, C. R. (1998). The investment model scale: Measuring commitment level, satisfaction level, quality of alternatives, and investment size. *Personal relationships*, 5(4), 357-387.